

İki liderin görüşmesi ne getirdi?

Mihail Gorbaçov'un televizyonda
yaptığı konuşma

Biliyorsunuz ki, ABD Devlet Başkanı Ronald Reagan ile İzlanda 'da yaptığım görüşme, önceki gün, yani pazar günü sona erdi. Görüşmeden sonra, sonuçlarıyla ilgili bir basın toplantısı yapıp televizyondan naklen yayınlandı. Burada yaptığım konuşmanın ve gazetecilerin sorularına verdiğim yanıtların metinleri yayınlanmış bulunuyor. Yurda döndü - günde görüşmenin nasıl geçtiği ve bizim Reykjavik olayını nasıl değerlendirdiğimiz hakkında bilgi vermeyi görev say maktayım.

SBKP MK Politik Bürosu biraz önce sona eren oturumunda, İzlanda'nın başkentindeki görüşmenin sonuçlarını ele aldı

Yarın bir açıklama yayınlanacak ve parti yönetimimizin bu önemli politik olayı, kanımızca, sonuçları uluslararası ilişkileri uzun bir süre etkileyecek olan bu olayı nasıl değerlendirdiği bu açıklamada dile getirilecektir.

Reykjavik öncesinde, beklenen olayla ilgili olarak çok şeyler söylendi ve yazıldı. Benzeri durumlarda genellikle yapıldığı gibi, birçok tahminlerde ve değerlendirmelerde bulunuldu. Bu, doğaldır. Bu kez spekülasyonlar da yapıldı. Şimdi görüşme bittiği için, sonuçları dünya kamuoyunun dikkat merkezinde bulunuyor. Herkes ne olduğunu, orada ne lerin olup bittiğini, görüşmeden sonra dünyanın durumunun ne olacağını bilmek istiyor.

Biz, Reykjavik görüşmesinde dikkat merkezine dünya politikasının temel sorunlarını, silahlanma yarışının durdu - rulmasının ve nükleer silahsızlanmanın alınması için çalıştık. Aslında da öyle oldu. Bu konuda niçin bu kadar ısrarla davrandık? Dış ülkelerde, bunun nedeninin bizimiz zorluklarımız olduğu yolunda sık sık sesler duyuluyor. Batının hesaplarında, Sovyetler Birliği'nin eninde sonunda silahlanma yarışını ekonomik bakımdan taşıyamayacağı, çekeceğine Batı'nın karşısında dize geleceği tezi bir rol oynuyor. Sovyetler Birliği'ne biraz daha baskı yapılmalı, Sovyetler'e karşı üstünlük sağlayacak konular daha da

güçlendirilmeliymiş. Nitekim bu, ABD Devlet Başkanı'nın görüşmemizden sonra yaptığı konuşmada da işitildi. Ben da ha önce de defalarca şunu söyleme fırsatı bulmuştum: Bu planlar yalnız çürük temeller üstüne kurulu olmakla kalmayıp, aynı zamanda tehlikelidirler, çünkü bu planlar büyük felaketlere götürecektir politik kararlara yol açabilirler.

Biz kendi sorunlarımızı başkalarından daha iyi biliyoruz. Sorunlarımız vardır, biz bunları açıkça tartışmaktayız, çözmekteyiz. Bu konuda bizim planlarımız, yöntemlerimiz ve partiyle halkın ortak iradesi vardır. Genel olarak söylemeliyim ki Sovyetler Birliği, bugün birliği, halkın politik aktifliği, dinamizmi sayesinde güçlüdür. Bu eğilimlerin ve dolayısıyla toplumumuzun gücünün daha da artacağını düşünüyorum. Biz her zaman kendimizi savunabilecek durumda olacağız. Gerektiğinde Sovyetler Birliği her meydan okumaya yanıt verebilir. Sovyet insanları bunu biliyor ve bu bütün dünyada bilinmelidir.

Ama biz üstünlük kazanma oyununa katılmak istemiyoruz. Roketler ve atom çağında bu, son derece tehlikeli bir mesele olur. Bizim kesin kanımız şudur ki, uluslararası ilişkilerdeki hummalı durum, ani ve korkunç bir bunalım tehlikesini bağrında taşımaktadır.

Gerekli olan nükleer uçurumdan uzaklaşma yolunda pratik adımların atılmasıdır, gerekli olan, uluslararası ilişkileri kökten istikrara kavuşturmak için ortak Sovyet-Amerikan çabalarıdır, tüm dünya topluluğunun çabalarıdır. Bu amaç uğruna Sovyet yönetimi, görüşmeden önce, daha Başkan Reagan'ın görüşmeyi kabul ettiğini bildirmesinden önce kapsamlı bir hazırlık çalışması yürüttü. Politik Büro'nun ve Merkez Komitesi Sekreteri'nin yanı sıra Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları, başka merkez devlet organları, bilim temsilcileri, askeri uzmanlar, değişik endüstri kollarından uzmanlar da bu çalışmalara katıldılar. Bizim Reykjavik görüşmesi için hazırladığımız konu, dostlarımızla, sosyalist topluluk ülkelerinin yönetimleriyle kapsamlı bir biçimde ve tekrar tekrar yapılan danışmaların sonucudur. Görüşmeye ilkesel bir içerik ileriye açık öneriler kazandırmaya çaba gösterdik.

Eğer kabul edilseydiler nükleer silahsız çağı başlatacak öneriler

Şimdi, bizzat görüşmeye gelelim. Görüşmenin gidişatı neydi? Bu konuda bilgi vermek, yalnız daha şimdiden görüşme muhatabımızın çarpıttığı gerçeği yeniden ayağının üzerine oturtmak için değil, aynı zamanda ve en başta şimdiki ne yapmak istediğimizi sizlere bildirmek için gereklidir.

Başkan Ronald Reagan ile ilk görüşme cumartesi günü saat 10.30'da başladı. Bu gibi durumlarda alışılmışı gelmiş seলামlaşmadan ve muhabirlerle kısa bir konuşmadan sonra, başbaşa kaldık. Yalnız tercümanlar bizimle idi. Genel durum üzerine, ülkelerimiz arasındaki diyalogun nasıl geliştiği konusunda görüş değiş tokuşunda bulduk ve ele almamız gereken sorunları belirledik.

Sonra ben Başkan'dan bu görüşmede ele almak üzere bir araya geldiğimiz en önemli konulardaki somut önerilerimi dinlemesini rica ettim. Bu konuda basın toplantısında oldukça ayrıntılı açıklamalarda bulundum. Ama yine de bir kez daha kısaca anımsatmak istiyorum. Biz görüşme masasına, eğer kabul edilseydiler insanlığın yaşamında yeni bir çağı, nükleer silahsız çağı başlatacak somut önlemler içeren kapsamlı bir paket sunduk. Dünyadaki durumda, olanaklı ve reel olduğu anlaşılan köklü dönüşümün özü budur. Artık söz konusu olan, SALT-I ve SALT-II anlaşmalarında, öteki anlaşmalarda olduğu gibi, nükleer silahların sınırlandırılması değil, görece kısa bir süre içinde nükleer silahların ortadan kaldırılmasıydı.

Birinci önerimiz, stratejik saldırı silahlarına ilişkin idi. Ben bu silahların ilk beş yılda %50 oranında azaltılmasına hazır olduğumuzu bildirdim. Buna göre, karada, denizde ve havada konuşlandırılmış silahlar yarıya indirilmeliydi. Anlaşmaya varılmasını kolaylaştırmak için Amerikalılara büyük bir ödün verdik: daha önce yaptığımız öneride yer alan stratejik denkleme çerçevesinde Amerika'nın bizim topraklarımızı vurabilen orta menzilli roketlerini ve ileri konuşlandırılması araçlarını da sayma istemimizi geri çektik (1). ABD'nin bizim ağır roketlerimizle ilgili kaygısını da dikkate almaya hazırдық. Stratejik silahlarla ilgili öneriyi biz, bu yılın 15 Ocak ayında tarafımızca önerildiği gibi, bu silahların tamamen ortadan kaldırılması bağlamında ele aldık.

İkinci önerimiz orta menzilli roketlerle ilgiliydi. Ben Başkan'a Avrupa'daki bu tür hem Sovyet, hem de Amerikan roketlerinin tamamen ortadan kaldırılmasını önerdim. Üstelik bu konuda da biz, şimdiye kadarki tutumumuzun tersine, Büyük Britanya ile Fransa'nın nükleer roketlerinin hesaba katılmasının gerekmediğini açıklayacak kadar (2) büyük ödü verdik. Bizim buradaki hareket noktamız, Avrupa'da yumuşamanın yolunu açma, Avrupa halklarını nükleer yıkım korkusundan kurtarma ve sonra bütün nükleer silahların ortadan kaldırılması yolunda adım atma gereği idi. Kabul edeceksiniz ki, bu da tarafımızca atılmış cesur bir adımdır.

Nasıl itirazlar olabileceğini önceden bildiğimiz için, 1000 kilometre kadar menzilli roketleri dondurmaya ve bunların daha sonraki yazgısıyla ilgili görüşmelere hemen başlanmaya hazır olduğumuzu açıkladık.

Ülkemin Asya kesimindeki orta menzilli roketlere gelince, ki bu sorun Başkan Reagan'ın "global çözüm biçimi"nde sürekli yer almıştır, biz bu konuda da hemen görüşmeler başlanması önerisinde bulunduğuk. Gördüğünüz gibi, bizim bu konudaki önerimiz de, bu sorunu da kesin çözüme ulaştırma olanağı veren cömert ve ciddi nitelik taşımaktadır.

Askersel üstünlük sağlayan yeni silah türleri geliştirilmenin bütün olanakları yokedilmelidir.

Daha ilk görüşmemizde Başkan'a sunduğum ve bizim öneriler paketimizin ayrılmaz parçası olan üçüncü sorun, yürürlükteki roketsavar sistemler anlaşmasına ve nükleer denemelerin yasaklanmasına ilişkindi. Bizim görüşümüz şudur: Madem ki, nükleer silahların önemli ölçüde azaltılmasının başladığı ve oldukça kısa bir süre içinde ortadan kaldırılmasının öngörüldüğü tamamen yeni bir duruma girmekteyiz, her çeşit olasılıklara karşı korunma gereklidir. Bugüne kadar ülkemizin savunmasının özünü oluşturan silahlar söz konusu oluyor. Bu nedenle, silahsızlanma sırasında dengeyi bozabilecek her şeyin dışlanması gereklidir. Askersel bir üstünlük sağlayan yeni silah türleri geliştirilmenin bütün olanakları yokedilmelidir.

Kanımsızca, böyle bir tutum tamamen haklıdır ve mantığa

uygundur. Bu böyle olduğu için biz, 1972'de imzalanan ve süresiz olan Antibalistik Roketler Antlaşması'na (3) titizlikle uyulması gerektiğini kesin bir biçimde, kararlılıkla vurguladık. Bundan da öte: Bu antlaşmanın etkisini artırmak için biz Başkan'a ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin en azından gelecek on yıl içinde bu antlaşmadan ayrılmama hakkını kullanmayacakları konusunda ortak yükümlülük üstlenmelerini ve bu süre içinde stratejik silahların tamamen ortadan kaldırılmasını önerdik.

Başkan kendisini sözümona Stratejik Savunma Girişimi programıyla özdeşleştirdiği için ABD yönetiminin bu konuda kendi önüne diktiği özel zorlukları gözönüne alarak biz, bu alandaki çalışmaların durdurulmasını istemedik, ama bunu Antibalistik Roketler Antlaşması'nın bütün hükümlerine uyulması koşuluyla dayandırdık. Bu da, bu alandaki araştırmaların ve denemelerin, laboratuvar aşamasını aşmaması demektir. Bunlar, hem ABD için hem de SSCB için eşit sınırlamalardır.

Başkan bizi dinledi, kayıtlarını dile getirdi, şu ya da bu konuda daha ayrıntılı bilgi vermemizi rica etti.

Görüşme sırasında biz denetim sorununu kesin bir biçimde ortaya koyduk ve sorunu nükleer silahlar sonrası durumla bağladık. Ben Başkan'a eğer iki ülke nükleer silahsızlanma yoluna giriyorsa, Sovyetler Birliği'nin denetim sorunlarının etkinleşmesinden yana olduğunu söyledim. Denetim reel, kapsamlı ve inandırıcı olmalıdır. Denetim, anlaşmalara titizlikle uyulmasını güvence altına almalıdır ve yerinde kontrol hakkını da içermelidir.

Amerikalıların Reykjavik'e elleri boş geldiği anlaşıldı.

Şunu sizlere söyleyeyim ki, yoldaşlar, Başkan'ın ilk tepkisi büsbütün olumsuz değildi. Hatta şunları belirtti: Sizin şimdi söylemiş olduğunuz, bizi umutlandırıyor. Ama muhataplarımızın, ki bu konudaki görüşmeye artık Şevardnadze yoldaş ile bay Shulzd'da katılmışlardı. Biraz şaşırılmış oldukları, gözümüzden kaçmadı.

Aynı zamanda yorumlarımız arasında bir farklılık belirledi, hemen kuşkular ve itirazlar belirdi. Başkan ve Dışişleri Bakanı birden aramızdaki mesafelerden ve görüş farklarından sözetmeye başladılar. Onların bu sözlerinde biz, Cenevre görüşmelerinde aylarca işittiğimiz bilinen eski

sesleri duyduk. Bize, stratejik nükleer silahlarda çeşitli alt düzeyleri, Avrupa'daki roketlerde ara çözüm biçimlerini, bizim -biz Sovyetler Birliği'nin- Stratejik Savunma Girişimi'ne katılmamız gerektiğini ve yürürlükteki Antibalistik Roket Antlaşması'nın herhangi bir yeni anlaşma ile değiştirilmesi gerektiğini anımsattılar ve onlar tarafından daha birçok benzeri türden şeyler ifade edildi.

Ben hayratımı dile getirdim. Örneğin şöyle: Biz Avrupa ile ilgili Amerika'nın Sıfır-Çözüm biçiminin kabul edilmesini ve Asya'daki orta menzilli roketler konusunda görüşme masasına oturulmasını öneriyoruz. Siz ise bay Başkan eski konumunuzdan uzaklaşıyorsunuz. Bu, anlaşılır bir şey değildir.

Antibalistik Roket Antlaşması konusunda, bu temel, önemli antlaşmanın korunup güçlendirilmesini öneriyoruz, siz ise bu anlaşmayı reddetmek ve hatta onu herhangi bir yeni anlaşma ile değiştirmek, böylece, SALT-II antlaşmasından uzaklaştıktan sonra, stratejik alandaki istikrarı güvence altına alan bu mekanizmayı da yok etmek istiyorsunuz. Bu da, anlaşılacak bir şey değildir. Stratejik Savunma Girişimi planlarını tartıştık, dedim. Eğer Amerika uzağda üç aşamalı bir roket savunma sistemi kurarsa, biz de buna cevap veririz.

Bizim huzurumuzu başka birşey kaçırıyor: Stratejik Savunma Girişimi, silahların yeni bir alana yayılması anlamına geliyor. Bu ise, stratejik durumdaki istikrarı bozar ve stratejik durumu bugünkünden daha beter bir duruma getirir. Eğer ABD'nin amacı bu ise, bu da açıkça söylenebilir. Ama eğer Amerikan halkı için ve bütün dünya için gerçekten sağlam bir güvenlik isteniyorsa, bu durumda Amerikan konularının elle tutulur yanı yoktur.

Başkan'a şöyle dedim: Biz yeni büyük bir öneri getirdik ve sizden herkesin duymaktan baktığı ve hiçbir sonuç götüremeyecek şeyler duyuyoruz. Sizden rica ediyorum, Bay Başkan, bizim önerimizi bir kere daha dikkatle gözden geçirin, madde madde cevap verin. Ve kendisine, olası direk tifer taslağının İngilizce tercümesini verdim. Bu taslak daha Moskova'da hazırlanmıştı. İlkelerde bir anlaşmaya varılmış olsaydı, bu taslağı, üzerinde çalışıp üç tane antlaşma taslağı haline getirmeleri için dışişleri bakanları na ve diğer organlara verebilecektik. Daha sonra, bu ant-

laşmalar benim ABD ziyaretim sırasında imzalanabilirdi.

Öğleden sonra tekrar buluştuk. Başkan, ara sırasında ha zırlanmış olan konularını dile getirdi. Daha ilk açıklama larından, daha önce basın toplantısında da belirtmiş oldu ğum gibi, Cenevre görüşmelerinden pek iyi bildiğiniz eski teranelerle karşı karşıya olduğumuz anlaşıldı: Akla gele bilecek her türlü "ara çözüm"ler, rakamlar, düzeyler, alt düzeyler ve benzeri şeyler. Ne bir tek yeni düşünce, ne tek bir yeni yaklaşım biçimi, ne de herhangi bir çözümün, ileri bir adım belirtisini içeren bir fikir.

Yoldaşlar, Amerikalıların Reykjavik'e elleri boş geldikleri anlaşıldı. Oraya sadece, boş elleriyle meyvaları top layıp sepetlerine doldurmak için geldikleri izlenimi doğdu. Durum dramatik bir biçimde gelişti: Amerikan Başkanı büyük ölçekli, ilkesel sorunları çözmek, bize karşılık vermek ve görüşmelere gerçekten bir itki kazandırmak için görüşmeleri verimli ve cesaretlendirici kılmak için hazırlanmamıştı. Oysa, ben Başkan'a, onu görüşmeye davet eden mektubumda, tam da bu konuda, yani nükleer silahlar ve uzay silahları ile ilgili görüşmelere bir itki kazandırma çağrısında bulunmuştum.

Önerilerimizin iyi tartışılmış olduğuna ve karşı tarafın çıkarlarını gözönünde tuttuğuna inandığımız için görüşmeye bir atılım kazandırma çabalarımızı azaltmamaya karar verdik. Pek çok kesinlik sağlayacak sorudan sonra, stratejik silahlar konusunda bir ışık belirdi. Buna dayanarak, bir uzlaşmaya doğru büyük bir adım daha attık. Başkan'a şöyle dedim: Gerek sizde, gerekse bizde, kabul edilmiş bir stratejik saldırı silahları üçlüsü var. Bunlar, yerden atılan roketler, stratejik denizaltılar ve stratejik bombardıman uçaklarıdır. Öyleyse gelin, bu üçlünün her bir parçasında %50'lik bir indirim yapalım. Böylece, türlü düzeyler, alt düzeyler ve ayrıntı hesapları gerekliliği ortadan kalkar.

Uzun tartışmalardan sonra, bu sorun üzerinde karşılıklı bir anlayışa varmayı başardık.

Avrupa nükleer esirliğe değil, atom silahlarından kurtulmaya layıktır.

Bundan sonra orta menzilli roketler sorunu üzerinde sür

dü. Amerikalılar "ara çözüm" diye adlandırılan şeyde i - natla ısrar ettiler. Bu "ara çözüm"de Pershing-2'ler de içinde olmak üzere, Amerikan roketlerinin bir kısmının Avrupa'da kalması öngörülüyor. Tabi bizim SS-20'lerimizin de kalması öngörülüyor. Biz buna kesinlikle karşı olduğumuzu belirttik. Bunun nedenini daha önce açıklamıştım. Avrupa bir nükleer rehine olmaya değil, nükleer silahlardan kurtulmaya layıktır. Başkan'a, kendisinin o kadar zaman övdüğü "Sıfır çözüm"üne karşı çıkmak zor geldi. Ama buna rağmen, bizde Amerikalıların Asya'daki müttefikleri ko - nusunda özel bir kaygı duydukları bahanesi altında anlaşmaya varmayı önlemeye niyetli oldukları izlenimi uyandı.

Amerikan tarafı bu konuda, savunulur yanı olmayan pek çok şey söyledi. Bütün bunları bugün bir kere daha tekrarlarmayı doğrusu canım istemiyor. Ve işler, bizim onlara doğru bir adım daha atmamızla yoluna girdi . Şu formülü onayladık: Avrupa'daki roket sayısı sıfır olacak, bununla birlikte bizim Doğu'da, Amerikalıların da ABD topraklarını da 100'er tane orta menzilli roket başlığımız bulunacak. Burada elde ettiğimiz en önemli şey, Avrupa kıtasının nükleer roketlerden kurtarılmasında anlaşmış olmamızdır.

Böylece, orta menzilli roketler konusunda da bir anlaşmaya varmış olduk. Nükleer silahsızlanmanın bu doğrultusunda da önemli bir dönüm noktası sağlanmıştı. Amerikan yönetimi, bizim inatçı çabalarımız karşısında, olumlu sonuçlara ulaşmaktan yan çizmeyi başaramadı.

Artık geriye, roketsavarlar ve atom patlamalarının yasaklanması sorunları kalıyordu.

Program uyarınca son görüşme olan üçüncü görüşmemiz için ertesi gün olan pazar günü bir araya gelmemizden önce bizim uzmanlarımızdan ve Amerikan uzmanlarından oluşan iki grup sabaha kadar çalıştı. Başkan'la yapılan iki görüşmede konuşulanların hepsini ayrıntılı bir şekilde tahlil ettiler. Ve geçki görüşmelerin sonuçlarını, gerek bana, gerekse Başkan'a iletiler. Elde edilen sonuç şuydu: Stratejik saldırı silahları ve orta menzilli roketler konusun da bir anlaşmayı hazırlama çalışmalarını başlatma olanağı doğmuştu.

On yıllık bir süre niçin mantıktır?

Bu durumda, Antibalistik Roket Antlaşması kilit bir önem

kazandı. Bu anlaşmanın rolü, daha da arttı. Şimdiye kadar silahlanma yarışına şu ya da bu şekilde bir kısıtlama koymasını olanaklı kılan böyle bir anlaşma yok edilebilir mi, dedim. Şimdi biz stratejik silahları ve orta menzilli atom silahlarını azaltırken, her iki tarafın da bu süre içinde hiç kimsenin istikrarı ve dengeyi bozacak araçlar geliştirmeyeceğinden emin olması gerekir. Bu nedenle, bir zaman süresi saptanması bana tamamen mantıksal geldi. Amerikalılar 7 yıldan bahsettiler, biz 10 yıl önerdik. Atom silahlarının yok edilemesinin söz konusu olduğu 10 yıldır bu

Ve taraflar, Antibalistik Roket Antlaşması'nın feshetme hakkından vazgeçerler ve araştırma ve denemeler sadece la boratuvarda yapılır. Zannedersen, niçin on yıl olduğunu anlamış bulunuyorsunuz. Bu bir rastlantı değildir. Mantığa açık ve dürüsttür. Stratejik silahların ilk yarısı ilk beş yılda, ikinci yarısı da ikinci beş yılda azaltılacaktır. Bu da on yıl ediyor.

Buna bağlı olarak, sorumlu temsilcilerimizi nükleer patlamaların durdurulması konusunda kapsamlı görüşmeler başlatmakla ve böylece sonuçta patlamaların tümüyle ve kesinlikle yasaklanmasını hazırlamakla görevlendirmeyi önerdim. Böylesi bir anlaşmanın hazırlanması sırasında -burada da esneklik gösterdik ve yapıcı bir tutum aldık- aynı zamanda, nükleer patlamalarla ilgili tekil sorunlar da ele alınabilecekti.

Bunlara yanıt olarak, yine, Başkan Reagan'ın hem Cenevre'den hem de kamu adına yaptığı açıklamalardan pek iyi bildiğimiz düşüncelerini dinledik. SDI'nin bir savunma sistemi olduğunu söyledi. ABD ve Sovyetler nükleer silahları imha ederken bir deli bu silahları ele geçirse, her iki ülkenin kendilerini nasıl savunabileceğini sordu. SDI ile ilgili çalışmaların sonuçlarını bize verebileceklerini belirtti. Bu sonucun görüşe şöyle cevap verdim: Bay Başkan, sizin bu fikrinizi ciddiye alıyorum. Bize petrol sondaj makinalarının ya da mandıralarda kullanılan aletle rin bile satılmasını yasaklıyorsunuz, ondan sonra da bize SDI konusundaki gelişmeler hakkında bilgi verme vaadinize inanmamı istiyorsunuz. Bu, bir tür "ikinci Amerikan devrimi" olurdu, ama devrimler seyrek oluyor. Biz gerçekçi ve pragmatist davranmak istiyoruz. Böylesi daha emindir. Burada son derece ciddi şeyler söz konusudur.

Dün ise Başkan, SDI hakkındaki görüşlerini haklı gös-

termeye çalışırken, bu programa, Amerikalıları ve bağlaşıklarını bir Sovyet roket saldırısından zarar görmez kılmak için, ihtiyacı olduğunu söyledi. Görüldüğü gibi artık deliden de söz edilmemektedir. Yeniden "Sovyet tehdidi" öne çıkartılmıştır.

Bu açık bir oyundur. Biz sadece stratejik silahların değil, ABD'nin ve SSCB'nin ellerinde bulundukları bütün atom silahlarının yok edilmesini, hem de en sıkı kontrol altında yok edilmesini önerdik. Bu durumda, Amerika'nın ve dostlarının "özgürlüğü"nü Sovyet nükleer roketlerinden koruma zorunluluğu nereden çıkıyor? Bu roketlerden hiç kalmayacak ki! Nükleer silahların kalmadığı bir durumda, kendilerini niçin atom silahlarına karşı savunacaklar? Görüldüğü gibi, bütün bu "Yıldızlar Savaşı" projesi, tamamen militarist bir nitelik taşıyor ve Sovyetler Birliği karşısında askersel üstünlük elde etmeyi amaçlıyor.

Silahların azaltılması her iki tarafın da güvenliğini garanti altına almalıdır.

Görüşmelere geri dönelim. Stratejik silahlar ve orta menzilli roketler konusunda bir anlaşmaya varılmış olunmakla birlikte, ilk iki görüşme sonucunda her şeyin kesinlikle çözüldüğünü düşünmek acelecilik olurdu. Önümüzde de ha bütün bir gün, hemen hemen sekiz saat aralıksız süren yorucu tartışmalar vardı. Bu görüşmeler boyunca, görüşüştü üzerinde anlaşmaya varılmış olan sorunlara defalarca geri dönmek zorunda kaldık. Bu tartışmalar sırasında Başkan ideolojik sorunlara da girmeye kalkıştı. Ve burada, Başkanın en hafif deyişle, sosyalist dünyanın ne olduğu ve sosyalist dünyada ne olup bittiği konusunda mutlak bir bilgi sizlik ve akli ermezlik içinde olduğu kanıtlandı.

İdeolojik farkları silahlanma yarışının durdurulması sorunlarıyla bağlama girişimlerini reddettim. Reykjavik'te neden ötürü buluşmuş olduğumuzu Başkan'a ve Dışişleri Bakanına ısrarla hatırlattım. Karşı tarafa sürekli, öneriler paketimizin üçüncü noktasını hatırlatmak zorunda kaldık. Bu üçüncü nokta olmadan hiç bir anlaşmaya varılamazdı. Burada, Antibalistik Roket Antlaşması'na sıkı bir şekilde uyulmasını, bu son derece önemli antlaşmanın uygulanmasının daha da sıkılaştırılmasının ve nükleer deneme-

lerin yasaklanmasını kastediyorum.

Görünüşte açık seçik ortada olan şeylere sürekli yeniden dikkati çekmek gerekti: Atom silahlarını koklu bir şekilde azaltma konusunda anlaşmaya vardısak, öylesi bir durum yaratmalıyız ki, davranışta ve düşüncede, stratejik istikrarı zedeleyici ya da anlaşmaları kötüye kullanıcı hiç bir girişimde bulunulmasın. Bu nedenle, Antibalistik Antlaşma sına süresiz olarak uygulanacağından emin olmalıyız.

Sayın Başkan, dedim, nükleer silahların azaltılmasına doğru yönelirken, ne ABN'nin SSCB'den gizli, ne de SSCB'nin ABD'den gizli, bu iki ülkenin güvenliğini tehlikeye sokabilecek, anlaşmayı geçersiz kılacak ve güçlükler doğmasına yol açabilecek hiç bir şey yapmayacağından iki tarafın da tamamen emin olması gerektiğini siz de kabul etmelisiniz.

Antibalistik Roket Antlaşması'nı güçlendirmek, bu programın gelişmeleriyle uzaya çıkmamak ve laboratuva çerçevesinde kalmak ana sorunu buradan ortaya çıkıyor. On yıl süreyle Antibalistik Roket Antlaşması'ndan ayrılmak hakkını kullanmamak: Silah indirimi sorunlarını çözerken tarafların güvenliğini garanti edebilmede çok emin olabilmek için gerekli olan süre budur. Hatta bütün dünyanın güvenliğini diyebilirim.

Ne ki, Amerikalıların niyeti başkaydı. Kendi bencil amaçları yararına büyük çaplı, uzaya dayalı bir antibalistik roket sistemi geliştirmek için ABD'nin Antibalistik Roket Antlaşması'nı fiilen zayıflatmak, bunu değiştirmek istediğini gördük. Buna onay vermek, benim açımdan, tek kelimeyle, sorumsuzluk olurdu.

Baş engel Stratejik Savunma Girişimi

Nükleer denemelere gelince. Burada da Amerikan tarafının niçin ciddi görüşmeler yürütmek istemediği tümüyle açıktı. ABD durmaksızın denemelere devam etmeyi, nükleer denemeleri yasaklama sorununu onlarca yıl öteye ertelemeyi tercih etmekteydi. Şimdiye kadar kaç kere ikili görüşmeleri, nükleer deneme alanında nareket özgürlüğü için bir kılıf olarak kullanma girişimlerini boş çıkartmak zorunda kalmıştık. Açıkça şunu dile getirdim: ABD'nin konumunun dürüstlüğünden kuşkuya düşüyorum. Kendime, bu konumun Sovyet ülkesine zarar verebilecek bir şey içerip içermediğini soru

yorum. Birleşik Amerika aynı anda nükleer silahları daha da geliştirmeye devam ederken, bunların yok edilmesi nasıl kararlaştırılabilir? Yine de baş engelini Stratejik Savunma Girişimi'nde yattığı izlenimini edindik. Bu engel aşılabilinse nükleer denemelerin yasaklanması da kararlaştırılabilir.

Görüşmelerin belli bir aşamasında, tartışmaya devam etmenin zaman kaybı olduğu açıkça ortaya çıktığında, bizim tarafımızdan belli bir önlemler paketinin önerildiğini, bunun bir bütün olarak ele alınması gerektiğini hatırlattım. Eğer nükleer silahların önemi ölçüde indirimi olanakları konusunda ortak bir görüş oluşturup da, roketsavar sistemler ve nükleer denemeler sorununda görüş birliğine varamazsak, o zaman burada yaratmak istediğimiz her şey çöker.

Başkan ve Dışişleri Bakanı bizim kararlı tutumumuza hassas tepki gösterdiler., ancak sorunu başka türlü koymam olanaksızdı. Ülkemizin güvenliği, bütün dünyanın, tüm halkların ve kıtaların güvenliği söz konusuydu.

Açıkça bir uzlaşmayı ifade eden büyük boyutlu, gerçekten önemli şeyler önermiştik. Ödünler vermiş, fakat Amerikan tarafında aynı tarzda yanıt verme, bize doğru adım atma yolunda en küçük bir istek bile görmemiştik. Bir çıkmaz sokak ortaya çıktı. Ve o andan itibaren görüşmeleri nasıl kaatacağımızı düşünmeye başladık.

Ve yine de muhataplarımızı yapıcı bir görüşmeye teşvik etmeye çalıştık. Kapanış görüşmesi olarak planlanan görüşme, zaman darlığı ile karşı karşıya kaldı. Bu durumda, biz Moskova'ya, onlar Washington'a olmak üzere ayrılmak yerine bir ara daha verildi. Sonra, yine biraraya geldik. Herkes, olup biteni bir kez daha düşüncekti. Görüşmelerin yapıldığı belediye başkanının evine geri döndüğümüzde, Sovyet delegasyonu görüşmeleri başarı ile bitirmek için bir girişim de daha bulundu. Şu metni olumlu bir sonuç için temel olarak önerdik.

Aynen okuyorum:

SSCB ve ABD süresiz olan Antibalistik Roket Antlaşması'nı feshet haklarını on yıl süreyle kullanmamayı, ve bu süre içinde onun bütün hükümlerine kesinlikle uymayı yükümlülük olarak üstlenirler. Laboratuvarlardaki araştırma ve denemeler hariç, uzay roketsavar sisteminin uzayda konumlandırılacak tüm öğelerinin denenmesi yasaktır.

Önümüzdeki beş yıl içinde (1991 yılı da dahil olmak üzere) her iki tarafın stratejik saldırı silahları %50 azaltılacaktır.

1991'den sonraki beş yılda tarafların stratejik saldırı silahlarının geriye kalan yüzde ellisi azaltılacaktır. Bu şekilde SSCB'deki ve ABD'deki stratejik saldırı silahları 1996 sonunda tümüyle yokedilmiş olacaktır.

Bu noktaya bir yorum olarak önemli bir ek yaptım. Burada Başkan'la birinci görüşmeden sonra verilmiş olan bir belgeye atıfta bulundum. Bunun özü, bu on yılın bitiminde artık nükleer silahlar varolmayacağına göre, özel görüşmelerde ondan sonraki hareket tarzı üzerine her iki tarafça kabul edilebilir çözümler hazırlamaktır.

Asıl neden: ABD yönetiminin askersel-sanayi kompleksine çok fazla bağımlı olmasıdır.

Ne ki, bu kez de görüş birliği yaratma denemelerimiz sonuçsuz kaldı. Dört saat süreyle muhataplarımızı hiçbir şekilde kendilerini tendit etmeyi ve ABD'nin gerçek güvenlik çıkarlarına dokunmayan görüşümüzün dayandığı temeller konusunda ikna etmeye çalıştık. Ama ilerledikçe, Amerikalıların Stratejik Savunma Girişimi için laboratuvar araştırmaları, geliştirmeleri ve denemeleri sınırlanmasını kabul etmeyecekleri daha da açığa çıktı. Onlar mutlaka uzaya silah yerleştirmek istiyorlar.

Ben ellerimizle, Antibalistik Roket Antlaşması'nı zayıflatmaya yardım etmeyi kabul edemeyeceğimizi tüm kesinliği ile açıkladım. Bu bizim için bir ilkesel sorundur, bizim ulusal güvenliğimizin bir sorunudur. Ve böylece, tüm nükleer ve uzay çağı için tarihsel ağırlık taşıyacak kararlara kelimesinin tam anlamıyla, bir ya da iki adım kala, bu adımı ya da adımları atamadık. Dünya tarihinde bir dönüm noktası olmadı. Ve tüm inancımla söylüyorum bu, olanaklıyken olmamıştır.

Ama bizim vicdanımız rahattır. Kimse bizi kınayamaz. Elimize gelen herşeyi yaptık. Muhataplarımızı yaklaşımlarındaki bakış açısı yeterince geniş değildi. Yaşadığımız anın emsalsizliğini kavrayamadılar. Muhataplarımızda böyle sine büyük ve yaşamsal uluslararası sorunlarda ivedilikle

gerekli olan cesaret, sorumluluk bilinci ve politik kararlılık eksikliği vardı. Artık yıpranmış olan ve günümüzün gerçeklerine uymayan eski konularda ısrar ettiler.

Orada, İzlanda'da yabancılar, burada yoldaşlarımız Amerikan delegasyonunun Reykjavik'deki görüşmelerde takındığı tutumun nedenlerini sordular.

Bunun birçok nedeni vardır. Hem öznel, hem de nesnel. Ama asıl mesele bu büyük ülkenin yönetiminin, nükleer ve konvansiyonel silahlanmayı iş alanı, kâr sağlama aracı, varlıklarının amacı ve faaliyetlerinin içeriği yapmış olan tekel çevrelerine, askersel-sanayi kompleksine çok fazla bağımlı olmasıdır.

ABD'nin taktik ve stratejik yanıışları.

Bence Amerikalılar durumun değerlendirmesinde iki büyük yanlış yapıyorlar. Birincisi, taktik bir nitelik taşıyor. Sovyetler Birliği'nin er ya da geç Amerikan stratejik diktasının yeniden yaratılmasını kabul edeceğini sanıyorlar. Sovyetler Birliğinin silahsızlanma anlaşmalarına ABD'den daha fazla ilgi gösterdiğini ve bu yüzden, yalnızca Sovyet silahlarında indirim yapılabileceğini sanıyorlar. Fakat bu derin bir yanılgıdır. Ve Amerikalılar, Amerikan yönetimi kendisini bundan ne kadar çabuk kurtarırsa -Bunu belki de yüzüncü defa söylüyorum- bu, kendileri için, ilişkilerimiz için ve dünya üzerindeki genel durum için o kadar iyi olmaktadır.

İkinci yanlış, stratejik nitelik taşıyor. Birleşik Amerika en modern, en pahalı uzay silahlarındaki silahlanma yarışı sayesinde Sovyetler Birliği'ni ekonomik bakımdan çöktürmek istiyor.

Sovyet yönetimi için çeşitli zorluklar yaratmak onun, sosyal alanlardakiler de içinde, halkımızın yaşam koşullarını iyileştirme planlarını bozmak ve bu yolla halkta kendi yönetimine karşı hoşnutsuzluk yaratmak istiyor. Böylece aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin gelişmekte olan ülkelerle ekonomik ilişkilerindeki olanakların kısıllacağı, bu koşullarda gelişmekte olan ülkelerin Birleşik Amerika'nın önünde boyun eğmek zorunda kalacakları varsayılıyor.

Bunlar geniş kapsamlı planlardır. Fakat şu andaki ABD yö-

netiminin stratejisi, stratejik doğrultusu da yanılgılar üzerine kurulmuştur. Washington'da, ülkemizde gerçekleşmekte olan değişimlerin derin bir analizini yapmak, bundan kendileri için gerekli olan sonuçları çıkartmak zahmetine katlanılmak istenmiyor. Arzu edilen gerçek gibi gösterilmesine ve Sovyetler Birliğine karşı politikanın bu yanılgı üzerine bina edilmesine çalışılıyor. Böylesi bir politikanın uzun erimli sonuçlarının tümünü öngörmek elbette olanaksızdır. Fakat bizim için daha şimdiden açık olan şudur: Böyle bir politika hiç kimseye, bizzat Birleşik Amerika'ya da, hiçbir olumlu şey getirmeyecektir, getiremez.

Bu konuşmayı yapmadan önce ABD Başkanı'nın Reykjavik ile ilgili açıklamasını okudum. Başkan'ın tartışılan tüm önerileri kendine malettiği dikkati çekiyor. Öyle olsun... Bu öneriler Amerikan halkı için ve tüm dünya halkları için ne kadar çekici olmalı ki, böyle bir çarpıtma yapılmaktadır. Biz aşırı ihtiraslarla mustarip değiliz. Ama insanların Reykjavik'deki olaylar hakkında gerçeğe uygun bir fikir edinmeleri önemlidir.

Başın toplantısında da söyledim. Görüşme öncesinde ve orada, Reykjavik'de yapılan çalışmalar boşuna değildir. Bizat biz de bu buluşma bağlamında bir çok şeyi yeniden düşündük ve bir çok şeyi sınadık. Şimdi barış ve silahsızlanma için savaşımın geliştirilmesinin yollarını daha iyi döşemiş, faaliyetlerimizin bu çok önemli alanında yeni bir yaklaşımı zorlaştıran birçok engeli, ayrıntıyı, ikincil olanı ve klişeleşmiş fikirleri aşmış bulunmaktayız. Nerede durduğumuzu biliyoruz. Olanaklarımızı iyi tanıyoruz. Reykjavik hazırlıkları sonul başarının şansını artıran platformumuz, yeni ve cesur bir platformu formüle etmemize yardımcı oldu.

Bu platform halkımızın ve toplumumuzun sosyalist gelişmesindeki yeni aşamanın çıkarlarına uygundur. Bu platform aynı zamanda bütün öteki ülkelerin ve halkların çıkarlarına uygundur. Ve bu niteliği ile güveni hak ediyor. Onun, dünyanın birçok ülkesinde, son derece farklı politik ve toplumsal çevrelerde anlayışla karşılanacağına inanıyoruz.

Herkes nükleer silahsız bir dünya yaratma çabalarının şimdiye kadar niçin başarısız kaldığını düşünmelidir.

Bütün dünyada çok sayıda şahsiyetin, bu arada iktidarı ellerinde tutan kişilerin Reykjavik'den ciddi sonuçlar çıkartabileceklerini ve çıkartmaları gerektiğini düşünüyoruz. Herkes bir çıkış yolu bulmak, nükleer silahsız bir dünya yaratmak ve genel güvenliği sağlamak yolundaki inatçı çabaları şimdiye kadar hiçbir başarısız kaldığını defalarca düşünmelidir.

Umut etmek istiyorum ki, Başkan da bugün analizimizin seyri hakkında, Sovyetler Birliği'nin amaçları ve Sovyet konumunun olanakları ile sınırları hakkında daha kesin ve daha tam bir fikir edinmiş olsun. Daha kesin ve daha tam, çünkü bu arada Başkan Reagan uluslararası durumda istikrar ve sağlık için yapıcı adımlarımızla ilgili açıklamaları, ilk elden dinlemiş oldu.

Amerikan yönetiminin herhalde belli bir zamana ihtiyacı var. Biz gerçekçiyiz ve tümüyle biliyoruz ki, uzun yıllar, onlarca yıl çözülmemiş sorunlar, bir kerede çözülmez. Biz de Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerde yeteri kadar deney kazanmış durumdayız. Burada iç politika ikliminin ne kadar değişken olduğunu ve Okyanus ötesindeki barış karıştırlarının ne kadar güçlü ve etkin olduklarını biliyoruz. Bütün bunlar bizim için yeni değildir ve sürpriz değildir.

Eğer elimiz böğrümüzde beklemiyorsak, kapıları kapatmıyorsak ve yeterinden fazla neden olmasına karşın, soğuk - kanlılığı elden bırakmıyorsak, bu yalnızca atom çağında devletler arasında normal ilişkiler geliştirmek için yeni çabaların gerektiğine tümüyle inanmamızdandır. Bunun başka bir yolu yoktur.

Birşey daha var. Reykjavik'den sonra karaünlü Stratejik Savunma Girişimi programı tüm dünyanın önünde barışı engelleme simgesi olarak, militarist planların yoğunlaşmış ifadesi ve insanlığı nükleer tehditten kurtarma isteksizliği olarak daha açık biçimde ortaya çıkmıştır. Bunu başka türlü anlamak olanaksızdır. Reykjavik'deki görüşmelerin en önemli dersi, budur.

Buluşma, ABD'nin gerçekçi konumlar alması durumunda, gerçek bir iyiye doğru dönüşü hazırlamıştır.

Bu çok dolu günlerin kısa bir özeti yapmak gerekirse, şunları söylemek isterim: Geride bıraktığımız zirve büyük bir olaydır. Yeni bir değerlendirmeye varılmıştır. Nitel

bakımdan başka bir durum oluşmuştur. Hiç kimse artık şimdiye kadarki gibi davranamaz. Buluşma, yararlı olmuştur. ABD'nin eninde sonunda gerçekçi konumlar alması ve değerlendirmelerinde sahte tablolara dayanmaması durumunda ileriyeye doğru olası bir adımı, gerçek bir iyiye doğru dönüşü hazırlamıştır.

Buluşma, yürüdüğümüz yolun doğru, atom çağında yeni bir politik düşünce tarzının gerekli ve yapıcı olduğu kanımızı güçlendirmiştir.

Enerji doluyuz ve kararlıyız. Dönüşümün başlamasından bu yana ülke artık belli bir yol almıştır. Daha yeni başladık ama ilerleme söz konusudur. İlk dokuz ay içinde sanayi üretiminde yüzde 5,2 ve emek üretkenliğinde yüzde 4,3 artış görülmüştür. Ulusal gelir yüzde 3,7 artmıştır.

Bu halkın partinin politikasına verdiği güçlü bir desteği. Çünkü bu halkımızın emeğinin meyvesidir, çünkü bu emeylemi destekler.

Bu, yeni koşullarda halkımızın emeğinin ülkenin ekonomik potansiyelini daha hızlı büyütme yol açtığını ve böylelikle onun savunma yeteneğini güçlendirmeye izin verdiğini kanıtlıyor.

Sovyet halkı ve Sovyet yönetimi sosyalizmin politikasının yalnızca bir barış ve silahsızlanma politikası olabileceğinde ve böyle olması gerektiğinde birleşmiştir. SBKP'nin 27. Kongresi doğrultusundan ayrılmayacağız.

*

1* Silahsızlanma görüşmelerinde hangi cins silahların hangi çevrede ele alınacağı meselesi önemli bir yer tutuyor.

Stratejik silahlar azaltılacak denildi mi her iki taraf-tan hangi cins silahlar bu "stratejik silahlar" grubuna dahil edilmeli? Amerikalılar yalnızca karadan ve denizden atılan uzun menzilli roketlerle uzun menzilli bombardıman uçaklarının da guruba dahil edilmesini istiyorlar. Buna karşılık Sovyetler kendilerine yakın bölgelerde mevzilenmiş olan orta menzilli Amerikan atom roketlerinin ve bombardıman uçaklarının da Sovyet topraklarına erişebileceğine, buna karşılık orta menzilli Sovyet silahlarının ABD topraklarına erişemeyeceğini işaret ederek "stratejik si-

lahlar" gurubuna ABD ve SSCB topraklarına erişebilecek bütün silahların katılması gerektiğini söylüyorlardı. Reykjavik'de Sovyetler bu konuda önemli bir ödün vererek ABD'nin istediğini, yani "stratejik silahlar" gurubunda yalnızca uzun menzilli silahların ele alınmasını kabul ettiler.

2* Orta menzilli atom roketleri Varşova Paktında yalnızca Sovyet ordusunda NATO'da ise ABD'nin yanı sıra İngiltere ve Fransa da orta menzilli atom roketlerine sahip. Fransa ve İngiltere'nin atom roketlerinin de Sovyetleri vurmak için hazırlandığı bilinen bir gerçek. Bu yüzden Sovyetler uzun zaman orta menzilli roketler azaltılacaksa Sovyet roket sayısının Amerikan, İngiliz ve Fransız roketlerinin sayısının artırılması ve bunların modernize edilmemesi şartı ile Sovyet orta menzilli roket sayısının ABD orta menzilli roketlerinin sayısına eşit olmasını kabul etmişti. Reykjavik'de ise Sovyetler bu şartı da kaldırarak İngiliz ve Fransız roketlerinin tamamen görüşme dışı bırakılmasını kabul ettiler. Sovyetler böylece Avrupa'da kendi ellerindeki orta menzilli atom roketlerini ABD ile karşılıklı imha ederken NATO'nun elinde bu roketlerden kalmasını kabul etmiş oluyor! Bu ödünün önemini anlamak için şu anda İngiltere'nin elinde bulunan tek bir Poseidon tipi atom denizaltısının imha gücünün İkinci Dünya Savaşı'nda atılan bütün bombaların (Hiroşima dahil!) üç misli olduğunu hatırlatalım. İngiltere ve Fransa'nın elinde bu çeşit denizaltılardan en az 8 tane var.

3* Kısaca ABM diye anılan "Antibalistik Roketler Anlaşması" ABD ve Sovyetler tarafından 1972 yılında imzalandı. Bu anlaşma uzun menzilli (stratejik) roketleri havada uçarken vurabilecek kapasitede roket sistemleri kurmayı (roketsavar roketler) sınırlıyor. Anlaşmaya göre gerek SSCB ve gerekse ABD ancak birer bölgeyi korumak için bu tür bir roketsavar sistemi kurma hakkına sahipler. ABM anlaşmasından doğan bu hakka dayanarak Sovyetler Moskova'yı korumak için bir roketsavar sistemi kurdular. ABD ise Kuzey Dakota'daki stratejik roket üslerini korumak için bir sistem kurmaya karar verdiyse de daha sonra bu tür bir sistemin yeterince etkili olamayacağını söyleyerek bu kararından vazgeçti. Böylece ABD şu anda ABM anlaşmasından doğan bu hakkını kendi rızasıyla kullanmış bulunuyor. ABM anlaşmasının yürürlük süresi sınırlıdır.

sız, ancak taraflar altı ay önceden bildirmek şartıyla anlaşmayı tek taraflı feshetme hakkına sahipler. Reykjavik'de Sovyetler bu anlaşmanın on yıl boyunca feshedilmemesini istediler.